

וישקרו על עבודתכם כמוב לבב, לפני בוא השמש ישובו אל בתיהם, יתפללו ויאכלו את הסעודה הקבועה, בתוכם מצאתי למדן אחד אשר תורתו אומנתו ופרנסתו מוסלת על אשתו, כאשר מדרך נשי הארץ הזאת בכלל, להקל את עול הפרנסה מעל בעליהן על ידי יגוע כפיהן, גם יהודי פרסי מצאתי שמה המתפרנס ממלאכת החייטים,

עם השומרנים (המה הכותים או גרי האריות) אשר בעיר הזאת, אין ליהודים דבר בלתי אם כהיות להם איזה דבר משא ומתן אהם. תִּקְרִי על איש נשוא פנים בעדת השומרונים, ויקראו לי בשם אבא שעל עבי. בעל סוד הראשון בבית המועצה, הלכתי אל בית העצה ומצאתיו יושב על הכסא פנוי מעסקים ומקמר טאבאק דרך שפופרת ארוכה וזן צח ככסף משתלשל עד ברכיו, עיני תכלת נוצצות במצחו, יפה תואר בכל אברי גופו וצניף יפה על ראשו, הגדתי לו כי מארץ רחוקה באתי לשמוע את חכמתו, ויהיו דברי אלה קמורה באפו, ובכל זאת לא שלמ בנפשו להסתיר את רוח אהבת החדשות, וישאלני לאמר מה ראית כי חרדת עלי את חרדת הנביעה הרחוקה הזאת? ואני לא יכלתי להשיבו על השאלה ההיא, כי היו גם הוגרמים אחדים אתנו במספר על כן שאלתי רשיון ממנו לבקר איתו בביתו, ויעתר לי להרשני לבוא אל ביתו בשעה הרביעית אחר הצהרים, ויאמר עוד כי יקדמני הוא לשחר את פני ראשונה במגורו, אבל אני לא הפצתי להוחיל עד בואו אלי, על פי מעם מוסר כי מדרך בני הארץ הזאת לכיד כבוד לאורח על פי כדת הבית היפה אשר הוא גר בה, על פי מספר העבדים המשרתים אותו, והבלים אשר הוא משתמש בהם, ומה נקלוהי בעיניו, אלו מצא אותי יועה בדרך על הקרקע! על כן קדמתי לבוא אל ביתו לפני השעה אשר יעד לי, ואחר מעבריו אשר פתח לי את הפתח הגיד לי כי אין האיש בביתו, זכי לא אוכל להוחיל עליו, יען גם הַתָּרָם (חרר הנשים) בבית הזה, (תציאת השם הזה מלשון תָּרַם כי חרם הוא לאנשים נכרים)

התלמדי על תשובתו. זאת ואפן שכמי ללכת, הזנה חיתה את
רוח אחרת כי השיבני לתת לי מקום בזרז מיופה על פי משפט ארץ
הקדש בקומת הבית הראשונה, הבמתי אל הדביד אשר לפני
הבית וארא שומרוני יושב ומלמד את בן אבא של עבי תורה
כתובה בכתב שימרוני, מקום המושב בחלק החדר היה
מכוון על רצפת אבן שיש אחד, ומכל עברי מסביב היו אשנבי
חלונות עד כי יכלו בני הבית להקיים עלי מכל החדרים הסמוכים,
ועל הדרך הוה ראיתי גם אני אשה כעורה אחת, עד כה וכה
הובא גם קלי גם כלי קמורת, ואני ישבה לשמוע את שיתת
הנשים בחרר הסמוך אשר לא ידעו כי שומע אני שפת ערבי כחצי
שעה אחרי כן בא חתן אבא של עבי ויקבל פני באהבה והוא לובש
בגדים יפים ומדבר שפת ערבי צחה, ועד מהרה נסבו דברינו על
אודות ספריהם, אז רחב לבבו ויאמר לאמר, בידינו ספר התורה
האמתית והעתיקה בספרי כל הארץ, והמובח אשר לנו עומד על
הר הכרמה את הדברים האלה דבר בהתלהבות רבה עד כי ולנו
עיניו דמועות כמעט, ואחר הביאני אל נג הבית וידאני את הר
גרויים ואת הר עבל, וכשוכנו החדרה מצאנו עוד איזה אנשים
בבגדי כבוד ועשירי עם לפי מראית העין, הוצאתי מכתב אשר
סודתי להגיד להם כי כלתה נפשי לדעת את מהות אמתתם, וכי
גם אחי באירופה מתחילים על השמועות האלה, המה ראו את
מכתבי ויהמהו מאוד, ושאלו אם נמצאו שומרונים גם באירופה?
וגם אחרי אשר עניתים אן לא האמינו לדברי כאמרם כי אף אם
באמת הכתב הזה איננו כתב שומרונים בעינינו, בכל זאת אין
אחר מבלעדי השומרונים יודע את כתבם ואת לשונם, כתבתי
לעניתם וישוכו להתפלל ויגזרו אומר כי גם אני מערת השומרונים,
וכי נמצאו בענגלאנד גם שומרונים רבים זולתי, ומה גם אחרי
אשר הגרתי להם על פי שאלתם כי שמי אליעזר או קראו איש
אל רעהו לאמר, הלא זה דברינו! גם הוא כהן כסונו, ושמי
האמתי אל עזר.

אדרי הדברים האלה כאגם אפא שעל עכי אל ביתו ,
 צד סוד על אשר לא מצאני במעוני (ואני שמחתי על הדבר הזה)
 ושאלני על דברים אשר יש לי אליו ? כי הייתי בעיני כסוחר
 עשיר הבא לנסות אתו דברי משא ומתן גדולים , אבל כמעט ראה
 תוחלתו נכזבה על פי השמועה אשר שמע כי תכלית נמיעתי רק
 לראות את ספרי עדתו ולהתבונן על מנהגיהם , רפהה רוחו פתאום
 ויצו במנוחה את מלמד ביתו , להוליכני אל הכאן (הכהן) .

ברציר אשר לפני הבית ישבו חמש נשים מנוולות , אשר אף
 כי היה להן עת למוש ממקומן לפני בואי , כי הגיפותי להן בירי ,
 בכל זאת התכבדו לשבת ההתן במנוחה עד אם התכוננו עלי כי
 חפצן , ואדרי כן התנשאו ברעש גדול כאלו נכהו על בואי
 פתאום , ותלכנה להן , ראיתי את הכהן יושב פתח בית הכנסת
 על מחצלת של הבן ובנו אצלו , כתבתי וקראתי לפנייהם דברים
 אחרים בכתבם ובלשונם להורות להם כי בקי אני בלשונם , וקל
 מחרה חלף רוח הכהן ובנו ורוח האנשים האחרים אשר נקבצו באו
 אלינו להוציא משפט מעיקל כי גם אני שומרוני וכהן כמורהם ,
 לשוא התנגדתי להם בכל כחי כי לא יכלתי להעבירם מדעתם
 ומשפטם כי נמצאו בענגלאנד שומרונים רבים , ויחזקו את דעתם
 ואת מהמשולח אשר שלחה שררת ענגלאנד לפני איוה שנים להביא
 אחד מספרי תורת השומרונים לארצה , עד כי נלאיתי להתנוכח
 אתם והניחותי את דעתם באמרי אולי יש רגלים להאשימם אבל אני
 אינני יודע אותם , או הרהיב הכהן את פיו ויהנאה גם הוא לאמר
 בירינו התורה האמתית :מסורה לנו מידי השם , כתבנו הוא
 הכתב האמתי , נחלתנו הר גריוס והמזבח הקדוש אשר אנחנו
 לבדנו מקריבים עליו , אנחנו הכהנים האמתים , אבל אמונתנו
 אוסרת עלינו להראות את ספרינו לאיש אשר איננו מהור , ואנשים
 מהורים לא ימצאו בלתי אם בעדה השומרונים לבדה , דבריו בפיו
 ובנו מלא דבריו בכתב אשר כתב על פגס לאמר , האותיות האלה

הזורים לכל איש אשר איננו מהור, שמעתי דבריהם במנוחה
ואלם שאלות שונות אם יש להם ספרים אחרים מבלעדי התורה?
ועל שיזהו דרך התקיימה התורה בידם? ומי כתב אותה? והנה
אחד היושבים קם ממקומו ויקרא לאמר הם הכהן ואל תענהו!
כי רק למען נגזר את התורה ואת החכמה מאתנו בא האיש הזה הנה,
ולחביאן ארצה ענגלאנד, או לא משלתי ברוחי מתת קולי בצחוק
על הוללותיו ועל דבריו, ואמר אליו בגאווה לאמר מה לי ולחכמתכם?
האם לתורהכם אני צריך? מי בכם אשר יעוו להתחזות אתי
בכתבכם ובלשונכם? וכמה אנשים אשר לא מעדהכם המה כמוני
נגעו בספריכם והמה לא ידעו קרוא את ספריכם, ולמה הבלאו
אותם מאת המלומד והמבין כמוני? אין וזה כי אם נמצאו בהם
דברי הוללות רבה, על כן אתם נבלמים לנלותם לעיני המבינים,
לכן אחת אמרתי אראה את ספריכם! ואם תמאנו כי עתה (בדברים
האלה הוצאתי את הפירסאן בחותם סחמד עלי מחיקי) אאנוס
אתכם לחפצי בכח הכתב הזה, ונראה דבר מי יקום, הדברים
האלה ירדו חרדי בשנם, מהרוקמו ממושכם ברוח הכנעה ויבטיחו
לעשות את שאלתי ביום השני, או נרציתי להם גם אני ואפטר
מהם בשלום.

באתי ביום השני בשעה הקבועה והנה אין הכהן בביתו
כי נקרא אל פקיד העיר, ובשעה הפנויה הזאת לקחתי מועד
להתבונן על ביתו מבחוץ, על פי הכתובה אשר על הבתים בכל
ארצות הקדם ידע אמונת בעליהם, הנוצרים יצירו תבנית שתי
זערב גדול על פתחי בתיהם, המישלמני יחוק עליו חרוז ברכה
בלשון ערבי, והישראלי ישים את מזוהתו אות, אולם לפני פתח
הבית הזה היה אבן מרובע ועליו פסוקים אחרים מפרשה שמע
בכתב שומרונים, מדי קראי בו בא בן הכהן ואשאלהו לפתור
לי את הדברים הכתובים על האבן, והנה שב אל קיאו לענני
פי אסור לו לנלותם, צחוק עזה לי האיש והוא! העלימות המה

כותבים בראש חוצות בכתב גלוי לכל ! ובכל זאת ידמו בנפשם
כי סוד כסום הוא , הוי הוללים אל תהולו !

עבר עליו הרוח להראני את חכמתו , וישאלני באור
הסקרא ותרץ הנערה ותגד לבית אמה "כדברים זאקה" הפכתי
סדר הכתוב ואומר לו כל הדברים אשר שמעה הנורה לאמת , אף
העחקתי אותם לו ללשון ערבי אתרי אשר לא הבינם בלשון
הקודש , אבל הוא הוסיף עוד כוונה שנית הצפונה בדברים
האלה , ויציע לפני את פרוש בעל המורים על המקרא ההוא ,
או אמרתי למוד לו במדתו להראותו כי לא מחבבת לבי באורים
כאלה לו , והצעתיו לו באורים כאלה וכאלה אשר קניתו בעברי
על פרוש בעל המורים בערב שבת העבר , עד כי נבהל על חכמתי
הרבה , (ביום השני נודע לי כי את אשר שמע מפי הרבה לפני
יהודים אתרים בשם עלמו) עד כה וכה שב הכהן אל ביתו ויחל
לדבר שנית על אודות השומרונים אשר בענגלאנד , ובנו התגרב
לאחוז נסיעה אל השומרונים אשר בארץ החיא , החילותי לדבר
שנית את דבר הספרים , והנה עבר רוח חדש על הכהן ויאמר
לאמר ידעתי כי רופא מומחה אתה על-כן בקר בחברתי ראשונה
את אוהבי החולים , ואחר אראך את אוצר כל ספרינו , וכל
עמלי אשר עמלתי להוכיח לו כי לא רופא אני לא עמד לי להעבירו
מדינתו , באמרו לולא היית רופא אמן כי עתה לא יכלה לעשות
דרך רחוקה כזאת , עד כי על אפי וחמתי הפשתי בכפי אומנות
אשר אין לי ידיעת בית רבי ממנה , ואלך בהברתו לבקר חולים,
ראיתי את החולה הראשון כי איש צרוע הוא ואהן לו סלא כף סלח
ענגלעוי , השני חש בראשו ובהבער העינים ואושיב עליו עלוקות
מוצעות דם , השלישי התקשה בכמנו ואהן לו אבק מסוגל אף
צויתי לתתול את כמנו בתתולות מכולות בשמן הם , אולם להרכיבי
אשר כנגע הסרמן נראה לי בתוהו אסרתי לאכול בשר , ובוה
המו סררי רפואותי לשמחת לבבי , ואני אצתי בהכהן לקיים את

דברו , והנה שנה את מעמו גם הפעם ויבקש מפני לנקוב את שכו בראשונה , עד כי הסבותי נבי אליו דרך בוח ללכת לדרכי , או נפל לכבו ויבטיחני לתת את שאלתי מחר , ובפעם הזאת הבטיח ויקיים , והגני מציע בזה ראשי דברים ,

ספרי השומרונים נחלקים בכללם א. באורים על התורה והאמונה , ב. ספרים על המצות המעשיות , ג. ספרים על הלכות שחיטה בעלי חיים , ד. מנהגי ישראל מיוחדים , טושים והעקקות פשוטות מיוחדות שבתורה , באורים על התורה והאמונה מאת סא אר קיא יבו א מ ר א נ א ד ו ר א , העתקת התורה ללשון ערב , מאת א ס ר א נ א ד ו ר א , העתקת התורה ללשון ערבי בשני ספרים מאת גאצאל , פרוש על התורה מאת שאח אבי עבדעד , פרוש מאת גאצאל נ י צ י ח כ י ס , באורים על כל הנביאים מאת יעקב ראובים , ספר השבחות יהושע , כתב מלאכים ושיר השירים אשר לדעתי קרוב היא לספר המיוחס לנו אבל הם אומרים כי אתר הוא ובלעדו הכתבים האלה נמצא להם עוד כתב יד על חשבון השנים הנקרא בפיהם אשבאן קו ש ת א ר ל חשבון הקשת . ועוד ספר אתר כמרו ,

המצוות אשר החזיקו בהן במקצתם ידקדקו יותר מדקדקי סופרים , ובמקצתן ימו את פשט הכתובים על פי באורי כהניהם , לא ידליקו נרות מערב שבת לשבת כי אם ישבו ליל שבת בחשך , את המאכלים המזבחים יאכלו בערב שבת , ובשבת לא יאכלו כל דבר מבושל , ישהמו את הבהמות במסין מחודד , אבל בדיקה אין להם , בפסח בשבועות ובסוכות ייבחו וזבחים עד היום על הר נריונים , וכל נתח טוב יקח לו הכהן הגדול למנה , הנשים בימי נדה; כלואות בחדר מיוחד , ודבר אין לאדם אתן , את בניהם ימלו על ידי חונרמי . בימי החול יתפללו איש איש בכיהו ולא ישקדו על דלתות בית , הכנסה בלתי אם בשבתות השנה לבדן , ויהפילו בעת הצהרים ,

— 31 —

סודי הפלותיהם המה מלוקמים מספר התורה, וכדם (א) שירי
ההלה, (ב) מעשה בראשית, (ג) פסוקים מלוקמים, (ד) פרשת
והיה אם שמוע, (ה) ובקשות,

מדם אמר את סדר עבודתם אתאר ראשונה את הבנית הר
נרזים ומסביו, בראשונה אמרתי ללכת אל ההר ההוא בלויית בן
הכהן, אבל אתרי אשר הרבה לבקש בשכרו נערתי חצני ללכת
לבדי, כחצי שעה מחוץ לעיר ראיתי את חלקה השדה אשר
קנה יעקב מאת בני חמור, ראיתי ואתכונן כי איש אשר לא
היה בארץ ישראל לא יבין את פסוקי התורה בכל פרמיהם, וגם
אני אך ביום ההוא בינתי את אשר דקדקה התורה בלשונה להוציא
את חבל הארץ ההוא בשם חלקת השדה, ולא בשם עסק או
שפלה, כי אין בכל הארץ ההיא מישור שוה כמוהו אשר לא נמצא
בשמתו הגדול כפרסה נבנונים או שקערורות קמנות, עד כי יאהה
לו באמת שם חלקה — אף הוא המישור היפה והמבורך בכל הארץ,
קרוב ממנו אל העיר קבר יוסף, מקום מרובע והקבר במבורו,
לשמאלו נפן יפה, ומשתי קצותיו שני עמודים, ובהי קבול מלאים
על פי רוב שמן בראשי העמודים, סבותי ממנו אל קברי פנחס אלעזר
ואיהמר אשר בכפר או ארמאה רחוק כשתי שעות משכם,
הקברים האלה עומדים על מכונם בנוים בנאות, והמקום נעים
עד כי קשהה עלי מאד למוש ממנו, והשומרונים המה המקיטים
את הקברים על כנם, ולא יחיסו על ההוצאה הרבה כיד הנדר
החזקה עליהם, כי כאשר קבל אברהים פחה את השלמון על
סוריה ועל ארץ ישראל, נחשבו השומרונים לו לעובדי אלילים
אשר לא אבה לתת להם ניר בארצו, ותהי להם עת צרה אשר כמוהו
לא נהיתה, כי ידעו כי נכון להם המות מידו, לולא מהר איש גדול מעדתם
אל הפהה ויוכת לו כי הם המה הישראלים האמתיים, עד אשר צלחה לו
להמות את לב הפחה להחיותם ולקיימם על אדמתם, ובעת צרה
הואת נדרו לפאר את קברי הקדושים האלה בכל פאר, אבל גם

הערביאים, כבדו את הקברים האלה בכל כבוד, ולפעמים ישקח גם נשי המושלמים להאיר את הקברים בשמנם אם יחפר להן פרי כסן, על קבר איתמר תרות כדברים האלה, בשם הויה הגדול עמד זה איתמר האיש בעל הטוב אברהם בן ויתר הכתב היה ממוחה בסדר עד כי לא יכלתי להוציא ממנו בלתי אם את פרט השנה הרשום בלשון ערבי, אין מספר להמעיות*) אשר בה, בשם הויה הגדול הוא העתקה מופעה מלשון ערבי האומרים אל — אכביר (אך כביר) כי השם הויה לא יקבל בעברי כל תואר, עמד זה צריך להיות הקמיר, אקונן צ"ל הכהן, אבל השומרונים השמימו את הה"א סאת השפה העבריה כאשר אמר עליהם המושל הקרמוני אין להם ה' סן אברהם ואין להם דור, ואין להם ח' מן יצחק ואין להם חסד, ואין להם ע' מן יעקב ואין להם ענוה** צבמקום האותיות האלה משיסן א', ובוה הדבר מודים שאינם מודע ישראל, ויושר דברי אמת כי אין להאנשים האלה מרת הענוה, ורוח הגאווה מרחפת על פני כולם,

המצבת השנית בשם הויה הגדול עמד זה המקום לאדונוים הוה פנחס, האיש בעל הטב, שלמה נרב ממנו על יד בנו מצבת אלעזר בשם הויה ארכירים למב עלם, עשיי מב ההא עמדו, התום העבר הידי לרת הויה שלמה ותלימו, אברהם בנו יעקב אלעזר הני שלום הויה וכתבו שלמה הרון.

משם סכותי אחור אל נבעה אחת אשר לימיני האוצרת במערה רחבה את קברי שבעים הוקנים, נאוה לי המראה מראש ההר ממקום קבר פנחס מאד, לפני חלקת שדה יעקב, קבר יוסף, הר גריוס והר עיבל, לשמאלי קבר אלעזר היפה קברי

*) כן צריך לכתוב כנתי משם סוס כנלם: כניות חנויות מן זכות חנות ולא סעותים כלשן נכנלו כנלם כסס סוס גם לתקנים מסמורים בשלמים, סמעות כ' כנישין

— 33 —

הזִקְנִים מִצֵּאתִי שְׁמָה כְּתוּבָה עֵתִיקָה כִּשְׁפַת עֵרְבִי אֲשֶׁר אַחֲרַי עֵינַי
 וּמִזֶּרֶחַ רֵב הוֹצֵאתִי מִמֶּנָּה כִּי הוּא קְבוּרַת הַיִּשְׂרָאֵלִים הַקְּדוּשִׁים, אֲבָל
 בְּתֵבֵי הָעִיר הַקְּדֻמוֹנִים יַעֲיֵדוּ כִּי זֹאת מְקוֹם מְנוּחַת שְׁבַע־יָמִים הַזִּקְנִים,
 הַמַּעֲרָה רְצוּפָה בְּמַחְצוֹת תֵּבֶן וְעֵלְיָהּ יִכְרַעוּן הָעֵרְבִיאִים וְכָל אֹרֶחַ
 וַיִּתְפַּלְלוּ, דֶּרֶךְ שְׁתֵּי שָׁעוֹת מֵאוֹרֶמָה עוֹמֵד הַכֹּפֶר חֹרֵם
 מְקוֹם קֶבֶר יְהוֹשֻׁעַ,

מִחֲדַרְת הַיּוֹם הַהוּא שְׁבֹתִי וְעֵשִׂיתִי דְרָכֵי אֵל הַר גְּרִזִּים בִּיחֹד,
 חֲפֹשְׁתִי בְּרֹאשׁ הַהָר הַהוּא אֵת מִזְבַּח הַשּׁוֹמְרוֹנִים הַקְּדֻמוֹן אֲשֶׁר הָיָה
 בְּנוֹי לְפִי מֵאִמְרֵם מֵאֵת שְׁתֵּים עָשָׂרָה הָאֲבָנִים אֲשֶׁר הוֹצִיאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 בְּעִבְרָם אֵת הַיַּרְדֵּן, וְלֹא מִצֵּאתִיו, כִּי לֹא יָגֵלָה לְדַעְתָּם רַק
 לְקֶץ הַיּוֹמִין, אֲבָל תַּחַת זֶה מִצֵּאתִי בּוֹר עֲגוּל רְצוּף בְּאֲבָנִים מְלֹא
 שְׂאֵרֵיט זִבְחֵי הַשּׁוֹמְרוֹנִים, הַמְרִיקִים מֵעֲלֵיהֶם רֵיחַ רַע מְאֹד, וְקִרּוֹב
 אֶל הַמְּקוֹם הַזֶּה שְׁקֵעֵרוֹרִית קָמְנָה בְּכַפֵּן הָאֲדָמָה, הוּא הַמְּקוֹם אֲשֶׁר
 יִשְׁחָבוּ בּוֹ אֵת קְרִבְנוֹתֵיהֶם, שְׁלֹשׁ רִגְלִים בְּשָׁנָה יַחֲוּגוּ אֵת הַגִּיהִם
 עַל הַהָר הַזֶּה בְּזִבְחֵי תוֹרָה וּבַתְרוּעַת שְׂמִחָה, וְזִבְעַת הָיָה נַחֲפָה
 כָּל הַהָר בְּאוֹתֵיהֶם, עוֹד נִרְאָה בְּהָר הַזֶּה שְׂרִירֵי בְּנֵינִים קְדֻמוֹנִים
 וּמִיָּצִיקִים מְאֹד, עַל אֶחָד מֵהֶם אוֹמְרָה הַשְּׂמוּעָה כִּי הוּא בֵּית שֶׁבַם,
 זֶעַל הַשְּׁנִי כִּי הוּא קֶבֶר חֲמוֹר.

בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי שְׁבֹתִי שְׁחַרְתִּי אֵת בֵּית הַכֹּהֵן לִרְאוֹת אֵת סֹדֵר
 עֲבוֹדָתָם, מִצֵּאתִי אֵת בְּנוֹ רֹחֵץ יָדָיו וְרַגְלָיו מִצַּחוֹ אוֹנֵן וְזִקְנֵן, וְאַחֲרָי
 לְבַשׁ אֶפֶד לְבָן וְעֵלְיוֹ שְׂמֵלָה מְקוּפְלָה לְאַרְכָּה, וְצִנִּיף לְבָן עַל רֹאשׁוֹ,
 וְהָנָה הַכֹּהֵן הַזֶּקֶן הַטֵּיב פָּנָיו וַיְדַבֵּר אֵלַי אֶהְיִים לְאִמְרֵךְ הַיּוֹם
 תִּדְעַ כִּי בּוֹחֵר אֲנִי בְךָ, כִּי אֶקְחֶךָ אִתִּי לְקָרוֹת אֲהַנּוּ בְּתוֹרַתִּי הַחֻזְקָתִי
 לֹא טוֹבָה עַל דְּבָרָיו, וְאַלְךָ אִתּוֹ אֶל בֵּית אַחַד הַשּׁוֹמְרוֹנִים בְּמְקוֹם אֲשֶׁר
 לֹא הָיִינוּ בּוֹ בְּרֵאשִׁוֹנָה בְּלֵהִי אִם אֲנַחְנוּ אֲרִבְעָהנּוּ אֲנִי וְהַכֹּהֵן וְשְׁנֵי
 בְּנָיו, יִשְׁבְּנוּ עַל כִּסְתוֹת וּלְפָנֵינוּ שְׁנֵי כְּתָבֵי יָד מַחֲתָלִים בְּמַטְפַּחֲתוֹת
 רְבוֹת, הָאֶחָד לְפָנֵי הַזֶּקֶן, וְהַשְּׁנִי לְפָנֵי, אִם הוֹצִיא הַבֶּהֱן קוֹל

מור מר מגרנו , וינגן בשתי שעות רצופות בנגינה זרה ובלתי מקובלה פרשת ואלה מסעי , עד כי נפגעו אזני מנגינותיו , ואחר הלכנו אל בית הכנסת ויאמר אלי לאמר נשנבה קרושת תורהנו מקראו בה את ה' יייה כולה לאוני העדה , על כן לא נקרא בה יותר משלשה פסוקים ונשיבנה לארון הקודש , אנחנו מסיימים את התורה שנה שנה וחוננים את הג שמחת התורה על הר גרזים בזכחי הודה ובתרועת שמחה , ואחר נתנו לי להעתיק פסוקים אחרים ממקרא קודש , לראות אם יסכימו עם הספרים אשר הגיעו לידם מאת חברת המקרא(ביבעל געזעלשאפט) על ידי משולחם וואלף- , ויהי כאשר באנו על פי מקרה אל ספר עזרא חרקו ויקראו בחמה עזה ברוך עזרא וספריו * (מלשון ברוך נבות אלהים ומלך) — רצפת בית הכנסת היתה נחפה במהצלות תבן וחלק אחד מחללה נבדל על ידי יריעה , הכהן הזקן לא בא אל בית הכנסת כי מקרה הוא לו , ובנו מלא את מקומו , ויהי בהתאסף כל העדה מלובשים בגדים כאשר הזכרתי למעלה , הפך פניו אליהם ויקרא שתי פעמים שמע ישראל איז אלא איז אאר (את השם המה קוראים איז לעולם) והעדה גם היא קראה אתיו בנעימה ההיא ובשמינית חלקי קול — ואחר קרא בראשית ברא אלאם את אשמיאם ואת אארץ , הכל במבטא הזאת ובנגינה אחת והמה כורעים על ברכיהם פעמים רבות ונוגעים במצחיהם את רצפת הבית , כורעיר וקוראים ושונים כחצי שעה עד כי נקרעו אזני מצעקתם המשונה א א א א , עוד המה צועקים והכהן הוציא את ספר התורה ובפתחו אותה נפלו כל העם ארצה ולא קמו עד כלותו לנגן בתורה אשר בירו שלשה פסוקים ושיבנה לארון הקודש , ואחר שבו ויקרא מבראשית עד ויכולו , ושמרו , שמע , ועוד הוציא הכהן את התורה שנית , והעם נפלו ארצה על מפתחות

* ידוע כי פורח הכתובים את ככתה כואת , וניושר , כי טוד נימיט לפני משגלת אנכיס פתס ומלא (סס כנית תפלתס דמות יונס של זכנ , כלגזר סעידו רניס ומלמיס ,

— 35 —

דקות אשר פרושו למצע החתם, וכן היה בשלישית, ובוה
הם סרר עבודתם.

ספר התורה הכתובה על קלף לא בלתה מרוב ימים,
והמה מחזיקים אותה בתיק של מתכת, לא יוציאו אותה
כמנה לעולם.

והנני להעתיק בזה את אשר כתב הכהן הזקן בפנקסו בשפת
ערבי על דבר התורה ההיא.

נמצא אהנו כתב יד נושן בן השעה אלפים ארבע מאות
ששים ושלש שנה (?) היא התורה האמתית, התורה הראשונה
בלי תוספות תבה אהה אשר הוריד אותה מושא סרר מור סין
בכתב עברי המכובד (הכתב הקדמון) הוא הלשון אשר דבר אדם
ואשר תורה אברהם בה, מיוסדה בידי העברים, התורה
הזאת נמצאה כעת בנאכלום (שכם) והיא כתובה בידי אבישוע בן
פנחס בן אלעזר בן אהרן הכהן . . .

ירושלים תרע"ב י"ג מנחם תקנ"ח,

ועתה ברוך השם הנני בעיר אשר נכספתי אליה ימים
רבים! והמחשבה הזאת היא הנחמני על כל צרותי אשר עברו עלי
בדרך, כי סוף דבר הנני היום בירושלים! עליתי ויררתי
כל הדרך הזה כמעלות ובמורדות כי ירושלים הרים סביב לה,
והעם היושב עליהם עזי נפש המה, אשר לא היו בבתיהם בעת
ההיא, כי גם המה גם בעלי שכם הלכו לרגלי אברהים פחה
לצבוא על הדרוזים, אני בדרך סמוך לכפר אחד ואפגע

— 36 —

בהמון בעלי מקנה ועדרים הרבצים על עין מים, גללו אבן מעל פי המעין, וישלשו את המים בנאר של עוד להשקות את העדרים, ואלו באה בעת ההיא עוד עלמה אחת אל העדרים כי עתה אסרתו רחל היא — לפני ימי ממשלת אברהים פחה על סוריא ועל ארץ ישראל היה הדרך הזה בחוקת סכנה רבה וגם היום חדרו בני לוזיה וראוני את המקומות אשר היו עקובים מדם ומחמם פעמים רבות, הדרך שסמה ומסמה כאלו לא עברה עליה רגל אנוש שנים רבות, עד כי לא יכלתי לשער בנפשי כי אל עוד רבתי עם אני הולך, כי אם אל מקום אשר בו כלה הישוב אה! דרבי ציון אבלות, ופראים נראתה העיר לעיני, והגה היא גדולה באמת, ראשי המגדלים הנולמים מבתי הפלת הישמעאלים סופים אותה סוד, אבל בפרדה אשר היה לה בימי קדם אין שריד ואין רושם, ובמדה אשר קרבתי אל העיר בה במדה רבתה השממה לעיני, ורק מערות רבות נגלו לי בכל מקום אשר עיני צופה, וקוצני אבנים מנופצות אשר אולי היו בימי קדם אבני פנה אל היכלי חמדה — השווקים אשר עברתי לבוא דרכם אל החוב היהודים היו צדים ומנוולים כמו בערי מצרים, הלכתי אל הרב ר' ישראל ראש חברה הפרושים ואבקש ממנו בית דירה במחיר, והגה לא נקלה היתה לי להוכיח לו כי איש עברי אני, כי כרועה ערבי נחשבתו לו על פי הבגדים אשר עלי, עד אשר התרתי לנפשי את עצת חז"ל להגיד במקום אשר אין לי סכיד כי הלכיד חכם אני, או הבירני ליתן מען לי בבית ר' יצחק גראווער, וביום הזמנה נהפך נגלל כבודי, כי באו כל ראשי העדה לקבל פני, ויקראוני איש איש לביתו, אבל פצעי אשר לא רופאו עורגה לא נהנני לטוש מבתי בימים הראשונים.

תשערה באב הלכתי אל בית הכנסת אשר להרב ר' ישראל בביתו, והוא אחד הבנינים היפים אשר לאחינו בירושלים, על פי ר' צבי לעדהן בעל המכות הגדולות לארץ ישראל וליושביה,

— 37 —

היתה שומה לאחיו לר' עקיבא לעהרן לקנות את התצר הוח במחיר רב ולכונן בו גם דירות רבות העומדות להשכר גם בית המדרש יפה, אבל עתה אסור מטעם השררה לכל בני אירופה לקנות בית בארץ ישראל, ואמנם לא דבר ריק הוא להתענות את תענית השעה כאב בירושלים, המראה הראשונה ותפוש את לבב האורח כראותו דרך חלקן בית הננסה על הר היתים את קבר חילדה הנביאה, ועל הר הבית ראש בית הפלת הישמעאלים, וראש בית אחר הנקרא מדרש שלמה, המסיימם לבב ההודו מדאבין נפש, בשמעו את אחיו קורא הקינות שמה כי כל הקינות הרשומות במגילת איכה אשר הוא שומע באוזני רואה הוא בעיניו את רשומם בירושלים עיר היום, ומה גם ביום המתח כאשר הוצו את הקינות בעל פה בלשון אישנו ויכירו את נשמת ארפוס נפשות בני צפת אשר ירדו חיים שאולה ברעש השנה העברה או כלה כל עין ברמיזה — אבל רב לנו בדברי העצמים האלה, —

רַבְרַבְתִּי בַּמַּסְבֵּי יְרוּשָׁלַיִם וּבְקִרְתִּי רֵאשִׁינָה אֶת מַעֲרַת בֶּן כְּלָבָא שְׁבִיעִי, רֵאשִׁיתוֹ חֲצֵר גְּדוֹל וְעַל פֶּתְחוֹ נִטְוֶה עֵץ גְּבוּהַ לְשֵׁמֶאל כְּזֹבֵעַ גְּדוֹל הַצִּיב בְּצוּר, וּמִמֶּנּוּ נִבְנִים דֶּרֶךְ פֶּתַח שְׁנֵי הַהוֹלָכִים מִחֲדָר לְחֲדָר, כָּלֵם הַצִּבּוּס בְּרוּחַ אֵימָנוֹת וּבְמִיעַם טוֹב — עַד הַמְקוֹם אֲשֶׁר כּוֹ הָאֲרֶז, וְהוּא מֵיִשָּׁה כְּפִתּוּחִים יָפִים, הַבְּנִית צִרְחֹת פִּתּוּחִים, עַל־גַּן וְאַשְׁמוּלֹת, גַּם כְּחֲצֵר הַמַּעֲרָה נִמְצְאוּ אֲבָל עַבְרַת כְּתוּחִים יָפִים הַצִּבּוּס בְּרוּחַ אֵימָנוֹת, קְרוֹב אֶל הַקֶּבֶר הוּא מַעֲרַת הַסֵּנְהֶרֶן וְכֵּן שְׁלֹשָׁה וּשְׁבַעִים אֲחוּזוֹת, וְגַם הַמַּעֲרָה הוּא מְלֵאת חֲדָרִים חֲדָרִים קְטָנִים, וּבְכָל קְרוֹתוֹתֶיהֶם שְׁלֹשָׁה עַד אַרְבַּעָה כּוֹכָן. מִבֵּיתוֹ מִשֶּׁם אֶל מַעֲרַת הַעֲדִיק וְשִׁמָּה מְקוֹה יִשָּׁה אֲשֶׁר יֵה חֲדָשִׁים מְקָרֹב הִסְבּוֹ אֶת מְרוּגַת מִיִּשָּׁה אֶל מְקוֹם אֲחֵר, אֵין קֵץ לְהַמַּעֲרָה הַבֵּית הָאֵלֶּה! וּבְנִינֹתָם שׁוֹנִים מֵאֵד גַּם מִבְּנֵי הַקְּרִיבָאִים גַּם מִבְּנֵי הַחוּזִים,

— 38 —

סבותי משם אל קבר חולדה אשר בהר הותים תחת בנין גדול, הלכתי בצד חומת העיר החיצונה ואעבור את שני השערים הסתומים הנקראים שערי רחמים, עד בואי אל המקום אשר היה בו עין גיחון לפני, אשר רשמו נבר עד היום כאלו אך עתה יבשו מימיו, רכבתי במעלה הר הותים עד בואי אל קבר חולדה, שמה אורז עיני ואראה את המקום אשר עמד עליו בית קדשנו! הו! ואשר עתה עומד עליו בית הפלה לישמעאלים ובית מדרש שלמה, המקום אשר סגדל בית ההפלה עומד עליו היה לפי מאמדם מקום קודש הקדשים, ובפנימיותו מראים המה עוד שרידי אבן יסוד גדול הוא אבן השתיה המפורסם אשר למעלת קדושתו הקיפי אותו בנדר, גם מדרש שלמה הוא בנין יפה ובו עקד כתבי יד רבים בלשון ערבי, ומלומדים רבים שוקדים בו ומבארים את ספר הקראן (ספר קריאה, ספר תורה מהמר), אברחים פתח התיר ליהושאלים ולכל אודה לבקר את מקום הקודש הזה, ובכל זאת כבקריו מעמים, הישראלים יתושו ללכת אל המקום אשר לא בא בו גם הבקן הגדול יותר מפעם אחת בשנה, ולאורחי אירופה גם המה לא הצלח לבוא שמה בלתי אם אחרי יגיעה רבה, ראיתי מראש ההר הזה את כל חבל הארץ ההיא ער ים המלח, לימיני היתה רמה מקום קבר שמואל (גם על הקבר ההוא העמידו יישמעאלים בית הפלה יפה, אבל הישראלים גם המה ישתרו אותו) לשמאלי ראיתי את העיר כולה עד יד אבשלום המפורסם, עמק יהושפט וקבר זכריה, נבנסתי בקבר חולדה ואיד נבכש כמה כמה עמוק כאלו עד החדר התחתון, ואמצא את הקבר בתבניה הזאת () סכופה במספרות רבות ועליו מנוחת בלתי דלוקות בעת ההיא, הקרקע רצופה במתצלות הבן ועליהן יכרעו השושלמנים ויתפללו מדי בואם שמה, הן אמנם לא נמצא שמה כל מצבה וכתובה, אבל כבר הגדתי למעלה כי הישמעאלים מאמינים ומודים בכל דבר אשר באה עליו המסורת מאת הישראלים — הקבר הזה היה לפני בתוך העיר כאשר

התן גם הגמרא את עדיה, ועתה המה כבוד ארץ רחוקה ממנה וחוצה — והחומה איננה מקפת איפוא בלתי אם חלק אחד מאת העיר הקדמונית, ואצלה קברי חני ומלאכי אשר גם המה בנינים יפים, הלכתי מזה לעומת יד אבשלום אשר הוא בית יפה בנוי עלפי חוקי המעם הטוב, אבל איננו גדול בכמותו, עוד לפני איזה שנים היתה פשוטה יד של אבן מראש הבנין הזה (* אבל עתה גבר עליה הדח ויפוצצה, ואצלו מערה גדולה מיופה בעמודים ובפתוחים ובתוכו קבר זכריה, גם הוא סתום מכל צד אבל משונה בכנינו מקבר אבשלום, שמעתי מספרים כי בקירות הקבר הזה דובקים עוד כמה רסיסי דם, אבל אני לא יכלתי לראותם אף כי העמקתי להביט דרך כקע אחד אשר היה פתוח לפני בקיר לרוחצה.

כל הדר והוא וכל העמק מלאים קברי מתים ושערות, כל קבר נחפה באבן, ומקצת הכתובות אשר עליהם מבוארות עוד באר הטיב, משם הדליכנו אל עין מים חצוב בצד עשוק מאד העלנת רבות מוליכות אל מקורו, והוא רחב מאד עד כי יכלכל מבולת אנשים רבים כאחד, ויאמרו כי היא המקנה של הכתן הגדול, ודבריהם המה קרובים אל האמת לפי השערהי, כי פתחה הרחבה ומדרגותיה היפות יוכיחו עליה כי לתשמיש איש גדול היתה נבונה, אף מקומה בהר הבית, ואולי היה דרך

(* את המל כוס יעלו בלחץ סקסם לאמר, היד אשר כתרוממה כאלים תִּקְלַם מחוץ לקבר" ועי יודע אם הִסְבֵּב המל את סניין או סניין את המל, בעל ספר קורות הפתים המדעם כוס כגנת ת"ר מהצר על פי שמועת סקר ששמש באל"ק כי שלטו ביד כואת כדורי המרפטים ויערערו, קן דרך אנשים כאלם פועים בשמועה ומטעים את סרכים ככתב וכדפים, כי משולם לא היה למשל: לעתן בקרכת המקום ההוא, וכלכתו ממלכיים לפוריים גתה גבורתו ראשונה על ידו כצנזר פכו וישב מלכיים כדרך אשר כל כס, ותרכה היא לספר שמועת סקר על איש כוס אשר מקשר לעדי כגלוי כשומים ככתב חמת מאלת כל פוערי איחלפה.

נפתר פאת העזרה אליה, הלכתי ממנה אל עין מים אחר אשר הערביאים יקראו לו בשם זה אבי, והישראלים אומרים כי הוא פי השילוח אשר יעלו בחול ויאכדו וישונו ויראו התוצה במקום הזה, ובוהו המו סדרי הליכות היום ההוא.

מתרת היום ההוא שבתי שקרתי על קדמוניות העיר בחברת הרב המכובד ר' ישראל ובני חברתו, ונשים גם הפעם אל הר ההרים פנינו, כדרך שעה מחוץ לעיר הראני הרב אחד הבנינים הגדולים אשר נראו לי מעודי, עמדתי מחוץ לבית על יד אחד החלונות העליונים ונשקף על פתח הבית אשר מתחתנו במעמקים, שערתי בנפשי כמה מופות התמומה הארץ ההיא עד אשר המביעה את סרומי הבנין הזה במעמקים האלה! הבנין הזה נקרא בפיהם בית הכנסת של ראב"ע למה לא ידעתי שחרה, ואכלנו ארוחת קשואים פשוטה, ואשוב לביתי שמח ומוב לב על אשר זכיתי להיות בחברת ישראלים מצוינים כאלה, ובשובנו בקרנו עוד את קברי דוד ושלמה, והוא בנין יפה פנחוץ אבל בפנימיותו לא נמצא דבר מצוין, ואתרי אשר לא מצאה ירי לתת להשומר כסף די שאלתו לא נבנסתי לתוכו.

ביום השלישי בקרתי את הרבר המפורסם בכל הגולה את הכותל המערבי, — זכרון לימי קדם, שמה ראיתי עוד תשעה מורי אבן מחומת היסוד, האבנים גדולים מאוד, מקצתם בני שתים עשרה אמה בארכם ורתבם כקומת איש, והפחותים בהם בני שתי אמה באורך ורבע אמה ברוחב, וכולם חצובים בשמחתם על ארבע קצותם עד כי החלק האמצעי בולם ויוצא, אף המה בלתי מחוזרים זה לזה בסיד וברבק, ובכל זאת יתלכדו איש באחיו עד כי אין להכנס מתח ביניהם,

אל מקום הקודש הזה יאספו היהודים בערבי שבתות לשפוך

שיחם אל השם בעד שלום אחיהם היושבים על אדמת נבר ,
 ואת אנשי חסדם יזכירו איש איש בשמו ויתפללו בערו ביהוד ,
 לימין החומה הקדושה הזאת עומד בית קטן , ויספר לי בן לוויתי
 כי העולה על המעלה הגדולה אשר בבית ההוא רואה מסנה את
 פנימיות הר הבית ואתר הבנינים הסמוכים לו , אפס כי לא יעז
 ללונני אל הבית הזה כן מפני הבגדים הפולאנים אשר הוא לובש
 וכן מסחרון ידיעתו בלשון ערבי , על כן הרהבתי בנפשי עז
 ואלך לבדי , אף מצאתי את המעלה הנשקפה על ידי חלון אל
 פנימיות החצר , וחדרים רבים ראיתי רצופים במחצלות של הבן ,
 אבל זולתם לא ראיתי בו כל דבר יקר , החדרים האלה לא
 יפתחו בלתי אם לעתים מזומנים כמנ בחודש רא מן וכדומה ,
 אבניהם מצאתי עוד גדולים כמעט מהאבנים אשר ראיתי בראשונה ,
 ירדתי מהמדרגות והנה נשים מצהלות לקראתי לשחר פני , כי הייתי
 כרוףק זמה בעיניהם — הקיפו עלי יחד ער כי רבתה יגיעתי להתנער
 כהן , אי מרום ! על יד החומה הזאת אשר לא זזה השכינה
 מסנה יגורו עתה תרפת מן האדם ! איכה היתה לוונה קריה
 נאמנה ,

הוספתי ללכת עד פתח הר הבית והנה מישלמני אחד העיד
 בי לבל ארחיק ללכת הלאה פן יקראני אבון , שמעתי לעצתי ,
 כי ידעתי את התנאים המוטלים על כל בן אירופה ההולך
 לבקר מקומות כאלה , ואלך אחרי המושלמני אל אתר החדרים
 ההולכים ונשקפים בפני הר הבית כמקום אשר לא היה מעצור
 לפני לראות את הכל באר המיב , עוד היום נראו בו שנים עשרה
 שערים , ארבו חמש מאות אמה ורחבו שלש מאות , כאשר
 היה לפני , ועליו נבועים עצי קפריסין הרבה הנראים ביהוד
 כפאת מערב , עמדתי משמים וצוירת לי על הנליון את כל
 המראה אשר אני רואה , להראות את הבנית הדברים לאזהבי
 אשר באירופה אם ישיבני אלהי חסדי אליהם .

מחץ לחומה הראוני את המקום אשר היה בו שער המהים
לפנים, בו מקוה גדולה מאוד, וארץ יפה על ידה, אשר
הבניתו בפנים שונה מהבנית הארונות הנותרים, ובו נקבים
רכים אשר נוקבו בכוונה מיוחדת להוציא מסנו את המים, בני
ליהי אמרו כי בו היו רוחצים את הכתים לפנים, וקרובים
דבריהם בעיני, אחרי אשר מקום הארון מוכיח עליו כי לא על
פי מקרה בא שמה,

ערב שבת בקרתי את בית ההפלה של המפרדים, ואלך
מבית הכנסת אל בית הכנסת אשר כולם קרובים זה לזה, לפני
ממשלת אנרמים פחה לא היה להם מקום כמעט לתסות בו
ספני הגשמים, ואף תקנות מקומות מקולקלים כאלה לא התורה
להם בלתי אם אחרי השתדלות רבה, ועתה הנה בניניהם
המפוארים בכל בתי הכנסיות אשר ראיתו מעודי, ובאחד מהן
נמצא מקום עמק מקודש בקדושה יהירה, מקצתם אומרים כי
זוא בית הפלה אליהו, ויש אומרים כי הקדושה המיוחדת
למקום ההוא מוסד על סאמר חז"ל, מעולם לא זזה השכינה ממקום
הזה בבית הפלה אחד הראוני פך שמן של נחושת ישן מאוד אשר
לא יזיו אותו ממקומו בלתי אם על פי דוחק גדול, ולא על ידי
ישראל, גם כננו שמה מקור יפה אשר יזיק מימיו בקצות, כי
המה שמחים מאד בשמחת בית השואבה, ואין בית אשר לא
נשמע בו תרועת שמתה בעת נסוך המים, אף ראיתי באחד
סוק את ארון הקודש הנעשה כמצות ר' צבי לעזרן יפה ומהודר
בכל פאר, סבוהי אל מקום ישיבה קמנה אשר יתפללו בה כל
השנה על פי כוונת האר"י, כחצות הלילה עד הצהרים יהפלו
בה כשלישים עד ארבעים נפש, ומהצתרים עד הערב ילמדו הלמוד
וזהר ומדרש, לערב הלכתי אל בית הכנסת של הרב ר' ישראל
ואמצא את העדה מודים להשם חסדו על הסנפה אשר נעצרה אך
זה ימים אחדים לפני בואי ירושלימה, היא המגפה אשר טרפה

— 43 —

כמה נפשות מהעדה ואשר אכלה גם את כספם, כי רק אחרי
אשר הרבו מחיר גפן לחוליהם מקום מיוחד בבית החולים הכללי,

שפרה לי החיים בירושלים כאשר עברו ימי הזעם שכחתי
את כל הראגות אשר אנחנו דואנים עליהן באירופה מרם
הצלח בדיעו לקנות לנו חיים לפי כבודנו, כי פה בירושלים
אין ראגה ואין תכלית אחרת בלתי אם לשקוד על התורה ועל כתבי
בית ישראל, ובכל אלה לא יחסרו בה גם אנשי רוח כביר ואנשים
משכילים אשר נעמה חברתם.

למחרת ביום השבת שבה העדה לצקת שיח הודתה לפני
השם ויקבו את אנשי חסדם בשמות, בראשונה זכרו לטובה את
ר' צבי לעהן ואת ר' עקיבא אחיו, ואחריהם את
השעריף המכוכב ר' משה מאנמעפארע ואת אשתו הגבירה,
את ר' אשר שמשון ועוד אחרים.

ואחר התפלה לא הספקתי כמעט לברוח פת שחרית ותבא
כל העדה לשחרני עד גם הרב ר' ישראל לא נעדר,
והוא איש אשר איננו מדבר ביום השבת בלתי אם בלשון הקודש
לברך, על כן היתה לי שיחתו לשעשוע ולתורה, המנהג
ביניהם לשלוח מנות להאורח הבא, ואחרי אשר המנות האלה
הגה על פי רוב בקבוק יין נבחר היה יקבי מלא ביום ההוא,
עד כי לא קסנו מעל השולחן עד עת המנחה, ואחר התפלה
שבתי נקראתי אל ר' ישראל לסעודה שלישית, הרבינו
לדרוש בדברי תורה, ואחר נתנו המסובים בומידות קולם וימשכו
נגינותיהם עד בא השמש . . .

חברון חמשה עשר מנחת הקל"ח,

הדרך אשר מירושלים לחברון הוא בחוקת סכנה רבה , ואני הלכתי עליו בלי כל לִיָּה , ובכל זאת ברוך השם לא נפקדתי רע , ראיתי את קבר רחל במקום אשר הדרך נוטה אל בית לחם , והוא בנך מרובע ועליו גג עגול מהודר , הקבר בתוכה נתפה במיד לבן , ועליו רכבות אלפי שמות אורחים כהונים בכתב עברי , הנחתו את בית לחם לשמאלי ואֵלך באורח ישר חברונה אל המקום המהולל לפניו , אשר נר בו אברהם דאש אומתנו , ויהי מהלכי הראשון אל הרב המגיד אשר היה בידי סכתב אליו מאת הרב ר' ישראל , והמה קבלוני בכבוד גדול בדירה נאה ובסמאלים נבחרים , ראיתי את העדה הזאת והיו בעיני כבחדו ישראל , כולם מכניסי אורחים אשר צדה עיניהם לתה להאורה להוציא איזה הוצאה מכיסו , וראשי העדה יתעקרו לפעמים ימים תמימים עם האורה להקל מורח הדרך מעליו וְלִהְנוֹת לוֹ את ישיבתו בקרבם , בערב הראשון שחדני איש ישיש ר' משה מיחיל סווילנא , איש יודע מבין בידיעות הנעימות אשר חבר כמה ספרים קבנים , הוא האיש אשר לתריצות שכלו נכבד בימי נעוריו לראות את פני נאמאלעאן וכמעט היהנה הצלחתו קרובה לבא והנה העיר את רוחו ללכת ארצה ישראל , והתפעלה נפשי התפעלות אין ערוך לה בדברי אתו שמה על אודות מרי מליצי אשכנז , את דבר שילעך ולעסינג ובחוד את דבר הערדער.

ביום השני שבתי הפכתי עיני בקברי ההלה , זכראשונה בקבר אבנר אשר הוא בתוך העיר בבית ערבי , ואף כי אסר אברהים פחה לקחת כופר מאת הבאים שמה לשחר קדמוניות , בכל זאת דלהות הקבר נעולות לא יבוא כל ישראלי אליו ביום יתן כסף מחיר זה , יודנו מדרגה אחת מסת, ונבוא אל חדר רחב

דים אשר הקבר כְּזוּתוֹ הַקִּיצוּנָה, והוא בתבנית קבר רחל אבל
 גבוה מעט ממנו, וגם הוא נחפה בשמות אורחים, סבותי אל
 שרה קבורת הישראלים ואהמה מאוד על אשר לא מצאתי שמה
 תבנית כל קבר כי אם אבנים שלמות צבורים זה על יד זה אשר המה
 לפי דברי בן לויתי אנכי המצבות, ואף את שם הפתח אין מדרכם
 לכתוב על מצבתו לסבה לא ידע בן לויתי שחרה, עד כי לא
 נמצא כל כתובה בחכרון, ראיתי שמה מערה יפה בעלת כוכין
 רבים אשר באחד מהם מקום מנוחת עתניאל בן קנו, ועוד מערה
 אחת בעלת כוכין אשר באה עליה הקבלה כי היא אוצרת את קבר
 ישי בקרבה, ואחר שחתי פני אל מערת המכפלה המהוללה, לפני
 בית תפלה רבה לישמעאלים בקצה השרה הקיצונה, ובמעלות
 רבות עולים אל פתחו, ועל המעלה הראשונה לשמאל הפתח
 הראשון הוא קבר הרמב"ם, כל בן אירופה לא יבוא אל
 בית התפלה הזאת בעד כל מחיר בלתי אם עד הפתח השני לכרו,
 שמה נמצא חור כגודל כף איש, ודרכו שב יצא חתול אחד אשר השליכו
 בחוץ לעיר מרחוק בקבר רות (אם אינני שוגה) עד כי לא שוא ישער
 כי גדולה המערה הזאת מאוד, שמועה אחת כפי הישראלים ככפי
 הישמעאלים כי יראת אברהם לפעמים בחזיון להצילם מצרה הסתרנשת
 לבוא עליהם, נתנני להציע ספור אחד מהיקרים בהם אשר קבלתיו מפי
 אנשי אמונה אחרי אשר הביאיני אל פתח אחד ובו חור עגול אשר תכנס
 ותצא בו יד אדם ברוחה, פתח המספר לאמר, לפני שנים רבות קרא
 השייך (נגיד העיר) את ראש העדה ויהרוש ממנו כסף סך מסוים,
 ועוד יותר מזה המיל עליו לתת לו את כל הסך ההוא במין המטבע
 ידועה אשר לא נמצאה אתם בשום פנים, כי אך תיאנה בקש השייך
 כתפצו להשמיר את כל היהודים, והנה איש בלתי מידוע להם הביא
 את פרישת הכסף במין המטבע אשר השייך מבקש וישם אותו להם
 דרך החור ההוא ומפורים כאלה מצוים בפייהם לאלפים, ערת העיר
 הזאת קטנה אבל נקיים ויפים, ואף כי סותר להם מטעם השררה לנו
 גם ברחובות אחרים, בכל זאת לא רבים יחזיקו בהיתר הזה, כשפך

אברהים פחה את ממשלתו על כוריה ביד חזקה נתן את העיר הזאת אל בני צבאו לשלל, ויהי המעם אשר נכחו בנחלת אנשי הצבא ויוסיפו גם הערביאים לתות נחלים על ראשם בעדות השקר אשר ענו כם לאמר כי בידי היהודים הפקידו המושלמים הנמלטים את אוצרותיהם, לשוא הוכיחו לפני אברהים כי היהודים האלה כולם אורחי אירו"פה המה אשר כל דבר אין להם בעסקי המדינה ובמידה אשר מרדו אורחי הארץ בו, כי השיב השובה נצחה לאמר כי דבר יצא מפיו לא יוכל להשיב אחר ולא יבצר מאנשי צבאו את אשר יצו לעשות — והיהודים המה מלומדים במכות כאלה עד כי אתרי כל אלה רק מעטים מהם יהי את לבכם לעזוב את הארץ הזאת אם יהי ספק בידם לעזבה, ומרביתם יבחרו יותר לחרוף נפשם לאלף סכנות יום יום מעזוב את הארץ הקדושה.

פקיד העיר הלך לעת כואת. ירושלים לתור יד מי על העליזה? יד אברהים פחה או יד הדרוזים בעלי הפרציה? וכדעתו היה לעשות הוא וכל יושבי חברון יד אחד עם המורדים יושבי ירושלים אם תהי יום הקיפה, ואז היה הלילה כליון חרוץ על הישראלים, אבל אברהים פחה יודע את לבב אנשיו, ויפרסם בירושלים את נצחונו מראשי כל החומות בתרועה רבה, עד כי נפל פתחו על התוגרמים ועל הערביאים ולא זדומו ראש.

היום עשו כל בני העיר לכבודי משהה גדול בתרי אשר אני נר בתוכו, אתרי אשר חשו להמריחני לבוא אל בית אחד מהם.

כארת אשר החלו ימי הרונו בצפת רבתה מספר עדה חברון במאהים נפש, לעת הפלה. המנחה הראוני מנודה כסף יפה הלוייה לפני ארון הקודש, קראתי את הכתובה אשר עליה הנה היא נרבת ר' א ש ר ש ש ון מלאנדאן איש הסד יושבי ארץ ישראל מעורר, ועד היום כפרו לי מלומדים אשר בצפת כי מחזיק הוא את ירדהם.

אמנם על שוא נוכחו מחשבות בני אירו פה אשר יחשבו כי יושבי ירושלים צפת וחברון כל ארץ ישראל כולה במלגים אשר אין להם

כל רכוש ואמונות המה, ואשר רק לחיות חיי מנוחה ובמלה הולכים המה שמה, באמת רבים הביאו רכוש רב אתם, ורבים התפרנסו בארצם בשפע ובכבוד אבל רוח האמונה נחם לארץ הקדושה, והיה לנו ר' מ ר ד ב י פקה בירושלים למשל אחד מני עשרה, כי הוא היה לפנים פאר עקר האומנות בזוילנא, וגם היום יוכל להתגדר באומנתו אף בארץ אשכנז, ויעזוב את כבודו ואת שפעתו לאכול לחם עשבים בזעת אפים בירושלים, ועוד וולתו נמצאו בזה כמה חרשי אבנים מהדירים במלאכתם אשר גם חכמת ארץ אשכנז וכתביה לא מוזרים המה להם, אבל רוח האמונה חזקה עליהם ותולידם אל הארץ הקדושה, על כן אחי אשר בא ירופה אל המשכנו ידיכם מאת האנשים אשר משכנו ידיתם מכל היקר והחביב בעיני האדם לאהבת האמונה!

בקרתי אחרי ימים אחרים את המקום הנקרא הלחול אשר בו קברי הנביאים נתן וגד, לא רחוק ממנו בנין יפה מאוד בנוי מאבנים גדולים וארוכים ובאמצעו באר ענול ויפה, וקרוב אליו עוד בית גדול כמותו בנוי מאבנים קטנים מאבני הבנין הראשון, והבתים האלה נקראים אהלי אברהם ושרה, דרך בניניהם כדרך הבנינים הגדולים אשר ראיתי במדין ובמקומות אחרים, ואשר יקראו להם הערביאים בשם בניני העברים.

התימותי כיום את ספורי חברין ומחזי אשוב לירושלים, משם אוחז דרכי ליפו לעכו ולברותה, ואחר אלך לדמשק ואספר לאברהמים פחה את תלאות דרכי, כי השוללים אשר בזו את צפת נפלו שבי בידו עד פקידם לא נעדר, וכל כסף הבזוה היא בעת ביד הפחה, והנני לנמות אולי הצלח לי לעשות דבר למובת אחי העניים, אף כי לא השיב הפחה את הנזל אשר גולו עבדיו לפני ארבע שנים את יושבי צפת עד היום, והיה זה שלום.

ר ש י מ ה

מכסף הבונה אשר בנוו את היהודים ביום הועם ההוא
בשנת הקצ"ד, אשר העתיק כותב המכתב הזה מאת
ספרי היועץ אשר לקיסר רוסיה בעכו.

2,536,963	פיאססטער	30	ארץ רוסיה פארם	310
344,084	— —	30	פרייסן	44
1,390,157	— —	25	עכטרייך	174
425,651	— —	10	ענגלאנד	21
344,160	— —	30	צרפת	126
980,100	— —	30	מאסקאני	27
75,373	— —	20	האלאנד	9
40,951	— —	20	ארץ יון	4
6,135,416	— —	35	סה"ה	

ובעד זאת פצו אותם אָמיר עפענדי שלימן פחה ושייך
עבר אל האדי בשבע וחצי למאה, ועוד עברה על
העדה הוואת רעש הארץ ובזה חדשה. —